

СТРАТЕГІЧНІ ШОКИ («BLACK SWANS») У СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД

STRATEGIC SHOCKS (“BLACK SWANS”) IN THE SYSTEM OF NATIONAL SECURITY STATE POLICY-MAKING: CONCEPTUAL APPROACH

У статті доведено необхідність врахування впливу стратегічних шоків на механізм формування державної політики національної безпеки України під час здійснення державного стратегічного планування та прогнозування. З позиції ретроспективи такий вплив, за сукупністю подій в минулому, загалом є прогнозованим. Водночас ігнорування складних подій у світі на користь простих, маскує стратегічні шоки та робить їх малопомітними або взагалі невидимими. Вони трапляються неочікувано, а їх наслідки є тектонічними, що призводить до значної турбулентності подій у світі.

Ключові слова: національна безпека, стратегічні шоки («чорні лебеди»), стратегічне планування, стратегічне прогнозування, державна політика.

В статтє обоснована необходимость учёта влияния стратегических шоков на механизм формирования государственной политики национальной безопасности Украины при осуществлении государственного стратегического планирования и прогнозирования. С позиции ретроспективы такое влияние, по совокупности событий в прошлом, в целом является прогнозируемым. Вместе с тем, игнорирование сложных событий в

мире в пользу простых, маскирует стратегические шоки и делает их малозаметными или вообще невидимыми. Они случаются внезапно, а их последствия становятся тектоническими и приводят к значительной турбулентности событий в мире.

Ключевые слова: национальная безопасность, стратегические шоки («черные лебеди»), стратегическое планирование, стратегическое прогнозирование, государственная политика.

The article proves the necessity of considering the influence of strategic shocks in Ukraine's national security state policy-making within the state strategic planning and forecasting processes. From a retrospective standpoint, such influence, in the aggregate of events in the past, is generally predictable. At the same time, ignoring complex events in the world in favor of the simple ones, masks the strategic shocks and makes them obscure or even invisible. Strategic shocks happen suddenly, and their effects become tectonic and lead to the significant turbulence in the world.

Key words: national security, strategic shocks (“black swans”), strategic planning, strategic forecasting, state policy.

УДК 351.86

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-11-9>

Житник О.М.

аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою
Національна академія державного управління при Президентові України

Гриценко А.А.

магістр міжнародних відносин
Міністерство оборони України

Постановка проблеми у загальному вигляді. Такі раптові події у світі як руйнування Радянського Союзу та терористичні акти 11 вересня стали вкрай неочікуваними для світової спільноти. Їх наслідки кардинально змінили світ та стали тригером подальших геополітичних турбулентностей.

З розпадом Радянського Союзу зник комуністичний устрій, перестав існувати Варшавський договір, з'явилося п'ятнадцять нових держав, почалися чисельні регіональні конфлікти та протягом наступних двадцяти років окремі країни східної Європи вступили в НАТО та ЄС.

Після терористичних актів у Нью Йорку – вперше за часи існування НАТО було задіяно статтю 5 Вашингтонського договору, а в світі оголошено глобальну війну з тероризмом. Розпочато дві війни – в Іраку та Афганістані.

Раптові події такого характеру стали для держав стратегічними шоками, які на сьогодні не мають однозначного визначення, певної методології дослідження та, відповідно, не врегульовані жодними нормативними актами в частині, що стосується формування державної політики національної безпеки та

під час здійснення стратегічного планування та прогнозування на національному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Врахуванню стратегічних шоків в системі управління національною безпекою на сьогодні приділено незначну увагу, зокрема у сфері діяльності сектору безпеки та оборони України під час формування державної політики національної безпеки. У національному науковому полі зазначена тематика, як правило, притаманна суто економічному складнику банківського приватного сектора.

На відміну від національної наукової думки, на заході зазначене питання розглядається на досить високому рівні.

Так, Центром розробки концепцій та доктрин Міністерства оборони Великобританії у 2018 році розроблено концептуальний документ державного рівня «Глобальні стратегічні тенденції. Майбутнє стартує сьогодні» [1]. Цей документ носить глобальний характер зі стратегічним горизонтом прогнозування та припущень до 2050 року, та містить в собі два розділи за відповідними темами та географічними складниками. Він являє собою потужний науково-аналітичний продукт, який моде-

лює (уявляє) стан існування світу у середині 21-го століття через призму безпекового середовища. Викладені в документі стратегічні шоки економічного, військового та кліматичного характеру – це унікальні дослідження щодо неочікуваних та раптових впливів цих чинників на майбутнє безпекове середовище в світі до 2050 року.

З наукової точки зору феномен стратегічних шоків було вперше досліджено Н. Талемом [2] у контексті вивчення випадковостей та ролі невизначеностей в суспільстві, зокрема ролі важливих несподіваностей у визначенні ходу історії. Ним було вперше вжито термін «чорні лебеді» – важкопрогнозовані події або катастрофи, які мають непередбачувані наслідки глобального характеру. На його думку, допоки такі події не відбудуться – вони залишаються непоміченими, а світ вважається систематизованою, зрозумілою та звичайною структурою. Це явище Н. Талем називає «платонічною помилкою» і вважає, що воно породжує три спотворення: 1) оману – подія описується постфактум так, що не здається безпричинною; 2) оману гравця – уподібнення системи випадковостей гри безсистемним випадковостям в житті (вважає це помилкою сучасного підходу до теорії ймовірностей); 3) оману зворотної статистики – впевненість, що події в майбутньому передбачувані через вивчення подій в минулому.

З огляду на міжнародний досвід, слід заохотити увагу на дослідженнях стратегічних шоків таких цивільних та військових авторів як Дж. Самплер [3], Х. Ульман, Дж. Ваде, Л. Едні, Ф. Франкс, Ч. Хорнер [4], Н. Фраєр [5], А. Стен [6] та І. Бонн [7].

Головну думку зазначених праць зосереджено на розробці інноваційних стратегій та управлінні стратегічним переосмисленням. Зазначене прирівнює будь яку велику стратегію до великої продуктивності та результативності, що можливе суто з врахуванням стратегічних шоків.

Як правило стратегічні зміни відбуваються в режимі реакції. Проблема реактивного планування, зазвичай, полягає в тому, що це відбувається занадто пізно і, як наслідок, система опиняється в наздоганяючому стані. Зазначене представляє собою новий етос для роздумів про стратегію та практичну відповідь на хаос, багатий набір нових ідей, які зібрано разом для того, щоб сформувати критичну модель забезпечення стратегічних змін.

Врахування стратегічних шоків під час процесу державного стратегічного планування набуло певного значення після терористичних актів 11 вересня у США. Традиційне пла-

нування стало неактуальним за причин його постійних змін і турбулентностей.

Непередбачені події – це початок дій, який змушує весь оборонний сектор переорієнтуватися та реструктурувати своє протистояння викликам та загрозам, які принципово відрізняються від тих, які зазвичай розглядаються під час здійснення стратегічного та оборонного планування.

Цілком ймовірно, що майбутні стратегічні шоки будуть нетрадиційними та більш небезпечними. Вони стануть для держав такими явищами, які вийдуть далеко за межі людського розуміння. Більшість з них можуть бути невійськового характеру та непритаманними для реагування з боку сектору безпеки та оборони. Їх походження, швидше за все, буде нерегулярним та гібридним, але з катастрофічними наслідками, що є найнебезпечнішим. Ретельне прогнозування та оцінка стратегічних шоків, їх інтеграція в процес планування оборонного відомства – є основним завданням під час розробки документів стратегічного рівня.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість робіт, в яких розглядаються актуальні питання ефективності механізмів формування державної політики національної безпеки, в національному науковому полі обмаль наукових розробок, які б враховували вплив стратегічних шоків під час здійснення державного стратегічного прогнозування та планування.

Мета статті. Довести практичну необхідність врахування феномену стратегічних шоків під час формування державної політики національної безпеки через призму державного стратегічного прогнозування та планування.

Виклад основного матеріалу. Україна, перебуваючи за Семюелом Гантінгтоном [8] на перехресті цивілізацій, постійно піддається деструктивному впливу недружніх сил, які перешкоджають її демократичному розвитку та історичному вибору її народу. Цілком ймовірно, що наступного десятиліття розпочнеться новий етап, який з великим ступенем вірогідності можна характеризувати як прогнозований період глобального збройного протистояння між ключовими центрами сили та локальними цивілізаціями. Для досягнення своїх цілей нові геополітичні актори дедалі активніше розширюватимуть інструменти застосування сили, що, можливо, призведе до зростання рівня загроз світовій безпеці. Створюватиметься вакуум безпеки, який нівелюватиме грані між війною і миром, та знижуватиметься поріг застосування військової сили щодо більш слабких демократичних держав. У цих умо-

вах Україні вкрай необхідне нове бачення та методологічні підходи для формування державної політики національної безпеки.

Так, відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» [9] Міністерство оборони України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у війсьній сфері, сферах оборони та військового будівництва у мирний час та особливий період. Реалізація державної політики у цій сфері здійснюється шляхом розроблення стратегій, концепцій, програм, планів розвитку органів сектору безпеки та оборони, управління ресурсами та ефективного їх розподілу.

Відповідно до зазначеного Закону України [9] після вступу на посаду Президента України, протягом шести місяців затверджується Стратегія національної безпеки України. Після її затвердження та за результатами проведення оборонного огляду, Міністерство оборони України розробляє Стратегію воєнної безпеки України. За результатами всіх оглядів [10] формується перспективна модель сектору безпеки та оборони України.

У процесі виконання завдань проведення оборонного огляду, використовуються такі чотири основні процедури: оцінювання (опис) середовища безпеки, планування сил, планування ресурсів і оцінювання ризиків. Тобто, основним детермінантом проведення оборонного огляду стане оцінювання (опис) середовища безпеки під час якого визначаються: 1) перспективи розвитку воєнно-політичної обстановки; 2) перелік викликів та загроз у сфері оборони та формуються на їх основі; 3) сценарії розвитку небезпек проти яких буде застосовано Збройні Сили України (складники сил оборони). Водночас слід зазначити, що планування у сфері національної безпеки та оборони поділяється на довгострокове (понад п'ять років), середньострокове (до п'яти років) та короткострокове (до трьох років).

Такі системні процеси в Україні започатковуються вперше та за новою методологією спрямовані на впровадження нових механізмів у формуванні державної політики у сфері управління національною безпекою.

За результатом аналізу зазначених процесів вважається за доцільне відмітити, що такі визначення як «перспективи розвитку» та «сценарії розвитку небезпек» чітко не визначають модальність часових горизонтів планування, зокрема прогнозу (передбачення майбутнього). На відміну від національної наукової думки, провідні країни світу здійснюють державне стратегічне планування та прогнозу-

вання з часовими горизонтами життя поколінь – понад 25 (+) років.

З урахуванням глобальних турбулентностей у світі, розвитку четвертої промислової революції та зміни фінансово-економічної парадигми, відштовхуючись від зворотного – планування в Україні здійснюватиметься фактично за методологією «сьогодні – на сьогодні» (максимальні горизонти планування приблизно 5 років), тому перспективну модель сектору безпеки та оборони України буде сформовано завжди з запізненням та не адаптовано до майбутнього безпекового середовища.

Враховуючи викладене, авторами пропонується розробляти на державному рівні аналітично-прогностичний документ з горизонтом прогнозування (передбачення) понад 2045 рік, який описуватиме безпекове середовище майбутнього за трьома рівнями – глобальним, регіональним та національним. Слід зазначити, що процеси стратегічного планування та прогнозування у державі повинні бути прямопорційно взаємопов'язані з невіддільним його складником – оборонним плануванням [9].

Так, наприклад, результати опису майбутнього безпекового середовища 2045 року могли б встановлювати вихідні дані для проведення оборонного планування, що здійснюється з метою забезпечення обороноздатності держави шляхом визначення пріоритетів і напрямів розвитку сил оборони, їх спроможностей, озброєння та військової техніки, інфраструктури, підготовки військ (сил), а також розроблення відповідних концепцій, програм і планів з урахуванням реальних і потенційних загроз у війсьній сфері та фінансово-економічних можливостей держави.

Отже, оборонне планування є складником системи державного стратегічного планування та прогнозування, а саме комплексу взаємопов'язаних елементів, які складаються з документів, процедур і учасників державного стратегічного планування, що забезпечують цілеспрямований розвиток країни у майбутньому. Результати опису майбутнього безпекового середовища сформулюють бачення (уяву) та модель того безпекового стану, в якому існуватиме Україна в 2045 році. Саме від цього бачення (візії, прогнозів, передбачень тощо) залежатиме розробка подальших політичних та стратегічних документів (рішень) сьогодення, в яких буде задекларовано цілі та зобов'язання, що беруть на себе політики, яким громадяни України надали мандат на прийняття рішень в інтересах суспільства та держави.

Водночас слід зауважити, що протягом останніх десяти років Україна мала дві спроби реалізації проектів законів України «Про дер-

жавне стратегічне планування» [10-11] (складником якої є оборонне планування). Протягом тривалого часу проекти Законів України прийняті не були. Тому доцільно констатувати той факт, що систему державного стратегічного планування в державі наданий час не створено.

Саме тому, аналізуючи та враховуючи відповідні зв'язки, опис (прогноз, передбачення) майбутнього безпекового середовища стає основною детермінантою державного стратегічного планування та прогнозування. З огляду на це, постає логічне питання щодо необхідності розробки методології його опису. Результати цієї роботи мають стати тригером державного стратегічного планування, і в подальшому, основою розробки низки стратегічних документів держави.

Водночас прикінцеві положення Закону України «Про національну безпеку» [9] визначають, що до затвердження Стратегії воєнної безпеки України діє Воєнна доктрина України [13], яка ґрунтується на результатах аналізу та прогнозування воєнно-політичної обстановки, принципах оборонної достатності, без'ядерного статусу, високої готовності до оборони, системності оборонного планування, а також визначених Верховною Радою України засадах внутрішньої та зовнішньої політики. Слід зауважити, що визначення «прогнозування» в цьому документі також не визначено відповідними часовими горизонтами.

Сплановано, що Стратегія воєнної безпеки України у 2019 році стане документом довгострокового планування (понад 2024 рік), у якому буде викладено систему поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи та шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також до застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів.

Також, Стратегія воєнної безпеки України визначатиме шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів державної політики у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва, зокрема: 1) безпекове середовище (глобальні, регіональні та національні аспекти) у контексті воєнної безпеки; 2) цілі, пріоритети та завдання державної політики у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва; 3) соціально-політичні, економічні та інші умови реалізації державної політики у воєнній сфері, сферах оборони та військового будівництва, а також воєнно-політичні та воєнно-стратегічні обмеження; 4) шляхи досягнення цілей державної політики у воєн-

ній сфері, сферах оборони і військового будівництва; 5) ресурсне забезпечення потреб оборони; 6) перспективну модель організації оборони, Збройних Сил України та інших складників сил оборони в частині визначених завдань з оборони держави, стратегію та критерії досягнення спільних оборонних спроможностей; 7) імовірні сценарії застосування сил безпеки та сил оборони для виконання завдань з оборони держави із розподілом відповідальності складників сектору безпеки та оборони, що стосується організації оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; 8) управління ризиками у сфері воєнної безпеки.

Зваживши на аналіз основних нормативно-правових актів та відповідні дослідження іноземного досвіду в частині, що стосується системи державного планування та прогнозування, робимо висновок, що в жодному керівному документі національного рівня не згадується про чинники, які можуть кардинально змінити парадигму планування.

Безпекове середовище довкола України стрімко стає складним та динамічним. Існують певні тенденції, які, цілком ймовірно, можуть вплинути на воєнно-політичну обстановку в регіоні довкола України не тільки в короткостроковій перспективі, але й через 15-25 років. Такі чинники можуть носити цілком комплексний характер та відбивати різноманітні сфери діяльності людини та природи, до яких потрібно готуватися вже сьогодні, починаючи з розвитку наукових досліджень (науково-технічного потенціалу), започаткування нових освітніх програм, підготовки та навченості відповідного персоналу. Такими чинниками є стратегічні шоки, які повинні бути враховані під час здійснення оборонного огляду, оборонного планування, державного стратегічного планування та стати важливим аспектом під час формування державної політики національної безпеки.

З огляду на історичні події України, автори акцентують увагу та зазначають, що у часовому горизонті до 2045 року стратегічними шоками для України можуть бути:

1) збройний конфлікт світових центрів сили. Вичерпання ресурсів планети, ескалація глобального протиборства за доступ до них, зростання воєнної могутності світових центрів сили може призвести до застосування військової сили, і як наслідок – виникнення світової війни. Відбудеться втягування до воєнних дій значної кількості країн у різних регіонах. Сформується протиборчі коаліції. Людські втрати та економічні збитки в цій війні можуть перевищити сукупні Першої та Другої світових

війн, будуть безпрецедентними в світовій історії та, з огляду на наявність ядерної зброї та інших технологій масового знищення, поставлять людство на межу виживання. Виникне нова парадигма існування людства та система світового устрою. Зважаючи на інтереси глобальних гравців та з огляду на географічний імператив України, існуватиме загроза цілісності та суверенітету України;

2) збройний напад на Україну. Україна може стати об'єктом збройного нападу зі сторони інших держав, у тому числі з застосуванням ядерної зброї. Метою цього може бути зміна зовнішньополітичного курсу нашої держави, позбавлення України суверенітету, отримання контролю як над всією Україною, так і над окремими її територіями. З огляду на відсутність членства України в будь-яких міжнародних безпекових коаліціях та союзах, зовнішня військова допомога вважається малоімовірною. Агресія однієї держави може стати тригером для аналогічних дій інших країн та недружніх сил щодо України;

3) втрата міжнародної уваги до України та її підтримки. «Українське питання» у міжнародних відносинах відійде на периферію. Світові політичні, фінансові та безпекові інститути, а також провідні країни припинять підтримку України в напрямку її всебічного розвитку та врегулювання збройного конфлікту з Росією. Стратегічні союзники та регіональні партнери імовірно за все втратять інтерес до України та відмовляться від участі в міжнародних форматах, уникаючи демонстрації «конфліктності» у відносинах з Кремлем. Внутрішня політика України стане об'єктом критики зі сторони суб'єктів міжнародних відносин. Деякі з сусідніх держав заявлятимуть про початок політики блокування та протидії українським ініціативам. З великою долею ймовірності перед Україною виникне ризик геополітичної ізоляції та існування в «ворожому оточенні»;

4) колапс одного з ключових міжнародних акторів. Країни, які мають авторитарні та недемократичні режими можуть прийти до колапсу внаслідок системної кризи, деградації державних та громадських інституцій, занепаду інфраструктури та системи життєзабезпечення. Зазначене поглиблюватиметься в поєднанні з соціально-економічною кризою, міжнародною ізоляцією та санкціями. За умови, що така країна складається з численних субнаціональних підгруп, меншин та суб'єктів, це може призвести до громадянської війни з подальшою фрагментацією та утворенням нових держав з важкими наслідками для глобальної економіки, а також регіональної безпеки та стабільності. Якщо така країна матиме ядерну

зброю – зазначені наслідки набудуть глобального характеру;

5) зникнення європейського суб'єкта(-ів) міжнародних відносин. У разі втрати суверенітету однією з європейських країн (як насильницьким так і добровільним шляхом) та/або розпаду міжнародної (регіональної) організації виникне небезпека руйнування системи міжнародних відносин. Це може спричинити ускладнення безпекової ситуації в регіоні, трансформацію міжнародної нормативно-правової бази (у тому числі в частині визнання кордонів), руйнування наявних союзів (блоків), порушення торгівельних шляхів та негативний вплив на фінансову систему. Наслідком таких дій також може бути поява додаткових міграційних потоків, неконтрольований транзит зброї та військової техніки, висування нових територіальних претензій, а також розв'язання воєнного конфлікту в Європі;

6) локальний воєнний конфлікт. Наявність заморожених конфліктів та загострення двосторонніх міждержавних протиріч між країнами регіону, може спровокувати збройний конфлікт на кордоні з Україною. У таких умовах нашу державу буде втягнуто в протистояння інших регіональних акторів. Спектр загроз розшириться та включатиме: намагання використати територію України для ведення бойових дій; несанкціоноване ураження важливих українських об'єктів збройними силами інших держав; виникнення масштабних потоків біженців з району бойових дій до України; здійснення провокацій. Зазначене може призвести до ускладнення та додаткового навантаження на соціально-економічну сферу України та необхідності зміни конфігурації оборони держави;

7) світова економічна криза. Раптовий фінансово-економічний шок призведе до руйнування світової та національних економік. Спад на сировинних ринках зумовить колапс валютних надходжень, стиснення внутрішнього ринку та обвалення системи державних фінансів. Така ситуація буде супроводжуватися дефолтом, критичним спадом рівня життя населення та частковою зупинкою інфраструктури життєзабезпечення. Під час світової економічної кризи українська економіка опиниться в умовах структурної деградації. Світова фінансово-економічна криза матиме серйозні економічні наслідки, що стимулюватиме появу нових ризиків кумулятивного характеру;

8) масштабна кібератака. Порушення інформаційної безпеки систем комунікацій, в наслідок деструктивного кібернетичного впливу, матиме глобальні наслідки планетарного значення (техногенного, технологічного,

економічного та військового характеру). Це спричинить руйнування систем управління та зв'язку, об'єктів критичної інфраструктури, транспортної та фінансової систем, глобальних комп'ютерних мереж, втрату значних обсягів даних та спотворення інформації, а також збій та несанкціонований доступ до керування військами та озброєнням (у тому числі зброєю масового знищення). Зазначене може призвести до серйозних людських жертв. Джерелами виникнення загроз деструктивного кібернетичного впливу можуть бути авторитарні та режими-ізгої, терористичні організації та міжнародний криміналітет. Поряд з цим, не виключається можливість технологічного збою в роботі системи (без втручання людини);

9) масштабний терористичний акт. Не виключатиметься здійснення масштабного терористичного акту з важко прогнозованими наслідками на кшталт 11 вересня у США. Такий теракт може бути здійснено як на об'єктах критичної інфраструктури, зокрема на атомних електростанціях, так і в місцях масового скупчення людей, що призведе до чисельних людських жертв. Внаслідок цього може кардинально змінитися політика світових акторів, ситуація на світовому фінансово-економічному ринку та стати приводом для початку військових дій з формуванням воєнних альянсів та союзів;

10) масштабні техногенні катастрофи та природні катаклізми. Зношеність небезпечних промислових виробництв, недосконалість технологій у промисловій та військовій галузях, критичне накопичення екологічно небезпечних відходів, низька кваліфікація персоналу та людський чинник, а також руйнівний вплив природних явищ може спричинити масштабні техногенні катастрофи. Масштабні техногенні катастрофи, як правило, матимуть транскордонний характер, породжуватимуть претензії з боку сусідніх держав і викликатимуть зростання міждержавних суперечностей. Крім того, вони призводитимуть до відволікання ресурсів від вирішення інших нагальних проблем. Можуть виникнути непередбачені події катастрофічного характеру, які пов'язані з природними явищами – космічні процеси, геологічна активність, метеорологічно-кліматичні зміни. Зазначене торкнеться всіх без винятку держав та призведе до значних людських жертв;

11) реінтеграція тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей. Повернення тимчасово окупованих територій під контроль офіційної влади являтиме собою стратегічний шок економічного характеру. На порядку денному стануть чисельні питання, відповіді на які потрібно шукати зараз. На думку авторів такими питаннями можуть бути: демі-

літаризація окупованої території (здача зброї, амністія, трибунал тощо), проведення розмінування (якими силами та засобами, скільки потрібно для цього часу), заходи контррозвідувальної діяльності, відновлення контролю над кордоном, відновлення інфраструктури, контроль процесів зворотної міграції, питання подвійного громадянства, вибори органів місцевого самоуправління, нормативно-правове регулювання, валютна регуляторна політика. Такий стратегічний шок матиме прогнозовано значне фінансове навантаження на бюджет країни, з цілком ймовірними непрогнозованими наслідками;

12) реінтеграція АР Крим. У випадку реінтеграції АР Крим цілком актуальними залишаться всі питання зазначені в пункті 11 разом з виведенням озброєння, військової техніки та військ Російської Федерації, а також питання щодо розмежування українських та російських морських економічних зон в акваторії Чорноморсько-Азовського регіону, та демаркації державного кордону в Азовському морі, яка так і не була проведена після розпаду СРСР.

Процес реінтеграції та можливого переформатування республіки з великою долею вірогідності супроводжуватиметься протистоянням між численними, хоча й невеликими етнічними групами, що мешкають на території півострову, в тому числі тими, які переселилися з материка за час анексії (переважно чеченці, дагестанці), до агресивних, радикальних сепаратистських рухів, які, безумовно, підтримуватимуться Російською Федерацією.

Водночас з огляду на чинник кримськотатарського народу, одним з головних питань такої реінтеграції залишатиметься питання політичного статусу півострова та чисельні нормативно-правові врегулювання. Так, головним процесом реінтеграції окупованої території Кримського півострову, як складника унітарної України, має стати оновлення Конституції 1998 року, з огляду на окремі положення законопроекту «Про статус кримськотатарського народу в Україні» [14]. Важливо визнати органи національного самоврядування – систему Курултай-Меджліс та місцеві меджліси.

Невирішене мовне питання (що стосується функціонування української, кримськотатарської, російської мов) з великою долею ймовірності стане причиною загострення між-етнічного конфлікту із залученням чинника зовнішнього тиску, з боку не лише Російської Федерації, а й Туреччини, яка в рамках концепції пантюркізму піклується про забезпечення прав кримськотатарського народу (що включає в себе розширення сфери вживання

кримськотатарської мови поряд з державною мовою).

Висновки. Отже, під час формування державної політики національної безпеки повинні проводитися дослідження щодо передчасного виявлення стратегічних потрясінь в державі – стратегічних шоків. Такі дослідження повинні проводитися з культурою «постійності» та бути враховані під час державного стратегічного прогнозування та планування. Виключення їх з процесів стратегічного планування в державі, цілком ймовірно, принесуть непрогнозовані наслідки. Інформаційно-аналітичну діяльність сектору безпеки та оборони повинно бути сконцентровано навколо чисельних ключових точок вздовж небезпечних тенденційних ліній, зокрема в їх перетинах та розривах, що прогнозуватиме (передбачатиме) такі стратегічні шоки. Саме такий вид аналітично-прогнозої діяльності держави повинен стати в Україні запобіжником проти невизначеності в небезпечному майбутньому. Географічний імператив України, зовнішньополітичні умови існування поруч з чисельними актуальними воєнними загрозами для України, в будь який час можуть перерости в загрозу застосування воєнної сили проти неї.

З огляду на викладене, головними чинниками на сьогодні, що впливатимуть на державне стратегічне планування та прогнозування з огляду на механізми формування державної політики національної безпеки, цілком ймовірно, можуть стати:

– короткостроковість державного стратегічного планування – на відміну від національних горизонтів планування (понад п'ять років – 2024 рік), західний підхід є надто тривалішим – 2045-2050 роки;

– процес опису безпекового середовища здійснюється один раз на п'ять років, що пов'язано з президентською каденцією;

– процеси виключено з системи державного стратегічного планування та прогнозування за причини її відсутності.

Перспективами подальших розвідок можуть бути формування категоріально-понятійного апарату та формування методології досліджень майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Global Strategic Trends. *The Future Starts Today (Sixth Edition)*. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/771309/Global_Strategic_

[Trends_The_Future_Starts_Today.pdf](#) (дата звернення 30.05.2019).

2. Taleb N.N. *The Black Swan : The Impact of the Highly Improbable*. 2007. New York : Random House.

3. Jeffrey L Sampler *Bringing strategy back : how strategic shock absorbers make planning relevant in a world of constant change*. San Francisco : Jossey-Bass. 2015.

4. Harlan U, Wade J., Edney L., Franks F., Horner C., Howe J., Brendley K., *Shock and Awe. Achieving Rapid Dominance*. National Defense Univ, Washington DC. Sep 1996. URL: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a457606.pdf> (дата звернення 30.05.2019).

5. Freier N. *Known Unknowns : Unconventional Strategic Shocks in Defense Strategy Development* : Monograph. *Army War Coll Strategic Studies Inst Carlisle Barracks PA*. Nov 2008. URL: <https://apps.dtic.mil/docs/citations/ADA489100> (дата звернення 30.05.2019).

6. Stan A. *Conceptual Insights of Strategic Shock and Strategic Surprise*. "Carol I" National Defence University Publishing House. 46/2013. P. 58–67.

7. Bonn I., Rundle-Thiele S. *Do or die – Strategic decision-making following a shock event*. *Tourism Management*. Volume 28. Issue 2. April 2007. P. 615–620.

8. Samuel P. Huntington. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. 1996.

9. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469–VIII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 30.05.2019).

10. Про рішення Ради національної безпеки та оборони України від 16 травня 2019 року «Про організацію планування в секторі безпеки та оборони України» : Указ Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2252019-26835> (дата звернення: 30.05.2019).

11. Про державне стратегічне планування : Проект закону України 2011 року. Верховна рада України. URL: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e7b8af7a-7c03-4d5b-aaa5-e1c0d7e84388&title=ProjektZakonuUkrainiproDerzhavneStrategichnePlanuvannia> (дата звернення: 30.05.2019).

12. Про державне стратегічне планування : Проект закону України 2017 року. Міністерство економічного розвитку та торгівлі Рада України. URL: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e7b8af7a-7c03-4d5b-aaa5-e1c0d7e84388&title=ProjektZakonuUkrainiproDerzhavneStrategichnePlanuvannia> (дата звернення: 30.05.2019).

13. Про рішення Ради національної безпеки та оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015> (дата звернення: 30.05.2019).

14. Проект Закону про статус кримськотатарського народу в Україні № 6315 від 7 квітня 2017 року. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61537 (дата звернення: 30.05.2019).